

ДРАГОЉУБ М. ПАВЛОВИЋ

**ЗАПАДНОМОРАВЦИ, РУДНИЧАНИ И ДРАГАЧЕВЦИ
У УСТАНИЧКИМ ДОГАЂАЈИМА 1809. ГОДИНЕ**

(II део)

ПОВЕДА НА СУВОДОЛУ

Карађорђе је најпре поново очистио Нову Варош од Скопљачких Турака, а затим је са својом војском, најкраћим путем, убрзано, кренуо ка Суводолу. Суводол је тада имао свега 10 кућа (четири муслиманске и шест православних). У њему је била и омања турска кула.⁹⁸

Суводол се налазио на Пештерској висоравни, 30 км јужно од Сјенице. Ту није било шуме, него само голи камен и долина. Турци су се утврдили на брду које одваја Суводол од угљанско-тузинског поља, где су очекивали долазак Срба. Са овог брда имали су преглед целе висоравни.

Према писању Антонија Протића, Карађорђе је тамо приспео после подне. Чим је пећки паша опазио да Карађорђе иде с војском, истурио је напред пешаке, све „Албанезе“, како каже Протић, а

сам је са коњаницима заузео позицију с јужне стране брда.⁹⁹ Из причања учесника Неше Имраора знамо и то да је Нуман-паша, видећи Србе, говорио кнезу Јовану, који је био у турској војсци, „да ниједан од Срба главе изнети неће, а радиће да Карађорђа у[х]вати жива“.¹⁰⁰

Даљи ток догађаја, према познатим изворима, био је веома драматичан. По Протићу, пред само вече, Нуман-паша викнувши: „Еј, Карађорђе, зашто изведе толику сиротињу да пропадне“, диже своју војску и опколи Србе са свих страна.¹⁰¹ Срби се почну, како прича Неша Имраор, од силе турске збијати у гомилу и готово се сви уплаше кад угледају како их је мало према толиким „Арнау-тима“.

„Турци пуцају на Србе и многе су изранили, но Срби их по заповести Карађорђевој очекују да се већма приближе, па онда оборе плотун, клекавши на земљу, и пошто га неколико пута обредише, Турци одступе натраг. Карађорђе је све унаоколо на коњу ишао и војску слободио, говорећи: „Браћо, немате куд бежати, а ако се овде не одржите сви сте пропали“.

Мало затим, сведочи Имраор, „ето опет турске силе, коњик и пешак слепо навали и насрну, но Срби их сад дочекају и стану картечом обарати, док побели оно поље од мртвих коња и Турака. Турци још стоје, али повикаше Вуле Илић и Карамарковић [Никола]: Побегоше Турци и учине другим коњаницима јуриш на њих, па их много помлативши растерају“.¹⁰² Овај опис Неше Имраора потврђују углавном и остали учесници и извори додајући мање или више појединости. Тако А. Протић истиче да је у најкритичнијем тренутку турског напада Карађорђе викнуо: „Вуле, војводи моја. Зар си ме ту извео да славу твоју угасим. Јуриш, јунаци“. На те Карађорђеве речи, по Протићу, Вуле Коларац и Ђорђе Загла, буљубаша смедеревски, „потегну сабље и право на пашу“. „Вула ране у десну руку, а Заглу у трбух, но обојица су ране превалили“. Протић, најзад, каже, да је и Наум-паша рањен и да је у току ноћи побегао у Пећ.¹⁰³ Милан Ђ. Милићевић наводи да је „Карађорђе у један мах био опкољен силном турском коњицом, али војвода Вуле Илић [Коларац] избави све превећ дрским војничким лукавством. Он се на свом брзом арапском коњу залети међу Турке, вичући турски из свег гласа: „Побегоше Турци“. „То начини у турској војсци толики неред да су је Срби после сасвим потукли“.¹⁰⁴ Слично пише и К. Н. Ненадовић истичући да је Карађорђе „турском коњицом опкољен био, у каре се постројио и из топова Турцима отпор давао“. „Но војвода Вуле Илић удари с леђа на Турке и вичући турским говором „избегоше Турци“ Турке

збуни. Карађорђе тада разбије Турке¹⁰⁵. Лазар Арсенијевић понавља овај опис битке додајући да је Вуле Илић три пута рањен.¹⁰⁶

У новијој литератури, међутим, објављени су и неки детаљи којих код старијих аутора није било. Тако Ејуп Мушовић истиче да је Карађорђе заузео добро утврђено брдо које се од тада зове Караца. Тада су рањени Лиман [Нуман]-паша и Вуле Коларац. Турска је војска узмицала према Кобилици и Кршу, а међу њима на Кршу појавио се један устаник у турском оделу који је узвикнуо: „Качшум јесир олдум“ (бежите, заробљени сте). „То је створило велику пометњу код Турака и да не би пао у клопку Лиман [Нуман]-паша пећки је наредио извлачење према северозападу ка Црном Врху“.¹⁰⁷

Као што се види, борба на Суводолу, оштра и драматична, била је веома кратка. По писању Петра Радовановића, трајала је свега „четврт дана“. Пораз Наум-паше био је брз и потпун. Турска војска бежала је на све стране. Један њен део, по свој прилици, повлачио се према Пећи, други — ка Новом Пазару, а сјенички Турци и Бошњаци побегли су чак у Босну. Са војском су напустили своја села и локални Турци сабијајући се у оближње касабе и тврђавице. Сам пећки паша, како пише Карађорђе Пљакићу 30. маја (11. јуна), „није се оставио све до Пећи“.¹⁰⁸

Поред различитих описа тока ове битке и њених критичких тренутака, међу историчарима и мемоаристима постоје и друга неслагања и недоумице, који до данас нису рашчишћени. Тако, сам датум битке није са сигурношћу утврђен. Битку помињу и Вук Караџић, и Ранке, и Петар Јокић, али нико од њих не наводи тачан дан кад је до ње дошло. И сам Карађорђе у писму Пљакићу од 30. маја (11. јуна) јавља да су „пећског пашу срећно разбили“,¹⁰⁹ али о датуму ништа не каже. По датуму на том писму, произишло би да је Нуман-паша потучен пре 30. маја по старом календару.

У својим расправама о Суводолу неки историчари покушали су да утврде да ли је до битке дошло 27, односно 26. маја, тј. 8. или 7. јуна. Стојан Новаковић је још 1904. године написао да је „Карађорђе разбио 27. маја пећског Нуман пашу на Суходолу“.¹¹⁰ Овај датум прихватили су и Владимир Белић у Енциклопедији СХС, затим Милован Ристић (1963. године) и други. Међутим, др Алекса Ивић узима да је до битке на Суводолу дошло 26. маја, тј. 7. јуна,¹¹¹ а то су прихватили и др Гргур Јакшић — „трупe Нуман-паше одбачене су 7. јуна (26. маја) код Суводола“,¹¹² и др Мирослав Ђорђевић — „Карађорђе је успео да потуче Нуман пашу на Сувом Долу 26. маја“.¹¹³

У литератури нема ни истоветних података о броју рањених и погинулих на обе стране. Сам Карађорђе у писму Пљакићу каже „да је Нуману пешака што је било све изгинуло“. Учесник у Карађорђевој војсци 1809. године Видосав Перишић из моравичке Вионице казује (1841) „да је око 50 Турака мртвих пало а Срба око 30“. Анте Протић, такође учесник у овој бици, говори да је „погинуло 600 Турака, а наших преко 120 које рањених које мртвих“.¹¹⁵ К. Н. Ненадовић наводи податак да је „3.000 Турака било мртвих, а Срба само 70 без рањених“,¹¹⁶ што је вероватно нетачно ако се имају у виду турски губици.

Нису поуздана ни досадашња сазнања о учешћу појединих устаничких старешина и броју њихових војника у овом боју. Наиме, по Белићу, Карађорђе је ка Суводолу одвео 3—4.000 пешака и коњаника, а 2.000 људи упутио ка Новој Вароши. Према причању Тимотија Борисављевића својим потомцима, Карађорђе је са „свом удруженом војском“, у коју вероватно убраја и Старовлашане, отишао на Суводол, што би значило да је са тим појачањима горња цифра увећана.

Говорећи детаљније о овом боју, неки учесници помињу само старешине и војнике из своје нахије. Тако Анте Протић наводи смедеревске старешине (Вула Илића Коларца, Ђорђа Заглу и друге).¹¹⁷ Из причања Петра Јокића види се да је „са господарем Ђорђем“ на Суводолу било и „600 коњаника из Шумадије“.¹¹⁸

Од устаника из рудничке и пожешке (чачанске) нахије, по свему судећи, Милош Обреновић и прота Милутин Илић чували су Нову Варош и пролазе из Босне, а остали Рудничани и Западно-моравци, са Лазаром Мутапом, Курсулом и другима, највероватније су учествовали у самом боју. Од Ужичана се помиње војвода Никола Карамарковић, иначе родом Рудничанин, који је, по казивању Неше Имраора, у критичном делу битке, заједно са Вулом Илићем и Смедеревцима, „учинио јуриш на Турке и растерао их“.¹¹⁹ Страхиња Циврић и Стеван Игњић истичу податак да је на Суводолу погинуо и кнез Богдан из Кушића, што потврђује и учешће Моравичана у овом боју.¹²⁰

Најзад, остаје нерешена и дилема да ли је на Суводол у време окршаја стигло и неко одељење Црногораца, које је, наводно, помогло Србима да потисну Турке, или је до заједничког сусрета устаника и Васојевића, Брђана и Црногораца дошло тек после ове битке. Тако је Радоје Ускоковић, ослањајући се на предања, забележио да су се и „људи из племена Никшића, насељени у никшићској жупи,

борили у Карађорђевој војсци на Суводолу код Сјенице“.¹²¹ Слично казивање чуо је и Ејуп Мушовић у пазарској околини: „у току окршаја на Суводолу приспела [је] вест како од Влаховца и Јеховца долазе Црногорци и то управо за леђа Турцима. Запретила је опасност да буду опкољени. Поткрепљени помоћи Црногораца, устаници су потисли Турке“.¹²²

Ово сећање, међутим, не потврђује се познатим изворима и доказима. Тачно је да је српска офанзива према Старом Влаху 1809. године имала за циљ, поред осталог, и спајање српских устаника са Црногорцима и Брђанима. То би, по мишљењу Владимира Ћоровића, „имало велики морални и уз то и војнички успех. Одсечена од непосредне везе са осталом Турском, Босна и Херцеговина не би могла да се одржи и допала би савезницима [Русима и Србима] као зрео плод“.¹²³

Ради остварења овог циља, спајања са Црногорцима, Карађорђе је, још средином маја, у кратком временском размаку, разбио Скопљака и Нуман-пашу, а затим са Суводола, сматрајући да му је „сада отворен пут у Црну Гору“, наредио да устаничке колоне крену према црногорским границама.

О овом покрету према Црној Гори говори и сам Карађорђе. У своме писму Пљакићу од 30. маја (11 јуна), дакле после битке, он каже:

„Како смо се вратили од Суводола и дошли у Сјеницу, дођоше нам од Васојевића и Брђана [Бјелопавлићи, Пипери, Ровчани и Морачани] 350 момака и од Црногораца неколико и пред њима Шибалијин брат [вероватно Јован]. И ноћили су две ноћи код нас и дали смо им џебане и кремена“.¹²⁴

У писму црногорском владици Петру I од истог датума, Карађорђе наводи :

„Освојили смо до Васојевића који граниче са Брђанима а чули сте како смо пашу њеког разбили и сојединили се са Васојевићима и ево дођоше и неки ваши Морачани и Брђани који ишту помоћи... Све сте разумели... колико би рад [био] да се сојединимо... Ево ја ћу... доћи до Таре а ви ако желите удрите одозгор...“¹²⁵

Нешто касније Вожд пише владици:

„Ваше писмо од 21. августа примио сам од мојега војводе Раке Левајца и од Антонија Симеуновића и од храброг војводе Гаврила Шибалије. Ваше ме писмо возбрadowало кад сам разумио да сте са неколико војске дошли противу крепости (тврђаве) Никишића... [Х]оћу вама послати војводу Раку Левајца и писмо наше“.¹²⁶

Ова писма између Карађорђа и владике Петра I (1747—1830) из Србије и Црне Горе почео је преносити још 1806. године Ђура

Милутиновић звани Црногорац, који је о томе оставио и своја казивања. Године 1807. Петар I слао је у Шумадију и свога војводу Саву Пламенца. Кад је Ђура Црногорац остао у Шумадији 1808. године, Петрова писма Карађорђу преносио је његов синовац Станко Стијепов Петровић. Овај Станко, исте године, одржавао је личне везе и са устаничким војводама Раком Левајцем и Антом Симеуновићем.

У своме казивању, забележеном 1841. године, Ђура Милутиновић, између осталог сведочи:

„Одавде [са Суводола] Карађорђе се врати у главни квартир [у Сјеницу]. У Сјеници вожд остави само Милана Обреновића, а у Васојевиће пошаље Хаци-Продана, Милића Дринчића, Чолак Анту Симеуновића, Раку Левајца, Илију Поповића [из Прељине код Чачка] за сојединити се са Црном Гором“.¹²⁷

О овим сусретима и односима између Петра I и других Црногораца, Брђана и Васојевића са Карађорђем и осталим устаничким старешинама на том делу фронта говоре и многи писци и извори који се баве устанком у 1809. години.

Тако Вук Караџић, као и увек концизан, пише 1860. године:

„Карађорђије очисти све до Лима на ономе крају и кад он дође на Лим, Херцеговци од Лима до Црне Горе устану на Турке и тако се он заиста састане са Црногорцима; и многи Херцеговци и Црногорци дођу му у логор да виде њега и његове топове и војнике а и он пошаље у Црну Гору своје двије војводе Чолак Анта и Раку Левајца“.¹²⁸

Слично наводи и Милан Ђ. Милићевић додајући и неке појединости, којих код Вука нема:

„Карађорђе тада одабере Раку Левајца и Анту Симеуновића, огласи их за војводе Васојевићима и пошаље их да заузму Васојевиће и да се здруже с Црногорцима. Левајца и Анта оду и на Цетињу а одонуд су се, после хајдучки провукли кроз Турску и дошли у Србију“.¹²⁹

Писање К. Н. Ненадовића је још детаљније:

„Карађорђе одатле [са Суводола] у два правца црногорским границама напред пошаље у првом војводу Вујицу [Вулићевића] и Чолак Анту Симеуновића... Чолак Анта с једним одељком пређе реку Тару и преко Дробњака дође до под Никшић и на Превију шанац ископа који и данас постоји и тако се са Црногорцима соједини... а у другом правцу са Суводола изашље војску Милана Обреновића и Раку Левајца... који пређу реку Увац испод Бијелог Поља, ударе преко Колашина пут Васојевића — црногорској граници“.¹³⁰

Старији писци и мемоаристи, као што се види, ослањали су се више на оно што су чули од тада још живих учесника у Карађорђевој војсци и њихових потомака, а мање на писане изворе, писма и друге доказе о овим догађајима. Новији историчари, пак, осим сећа-

ња савременика, испитивали су и аустријске, руске, француске и друге архиве из тог времена, уколико су им били доступни. Међутим, и увид у поменуте архиве, бар до сада, није битније изменио и допунио ранија сазнања о 1809. години на старовлашком фронту, па ни о обиму и карактеру српско-црногорске сарадње у то време. И поред извесних резултата, и новији радови о томе своде се углавном на интерпретацију већ познатих списа и података.

Тако капетан Љ. П. Љубишић (1910) пише, између осталог:

„Још са Сјенице Срби су одаслали ради везе са Црном Гором Чолак Анту, Раку Левајца и Танаска Рајића. С њима је био и неки капетан [Петар] Крага из Призрена а пратило их је 15—20 другова. После кратког времена дође из Црне Горе Чолак Анта са 300 Васојевића у помоћ Србима“.¹³¹

Петар И. Поповић (1956), говорећи о животу и раду Саве Пламенца, дипломате владике Петра I, наводи:

„С пролећа 1809. године настала је деликатна ситуација у турско-црногорским односима. А она је настала у вези са обнављањем руског-турског рата и Карађорђевим продирањем према Црној Гори. Потакнути Карађорђевим успехом побунили су се Васојевићи. Турци су послали војску на њих и на Карађорђа. Али Турци желе да остану с Црногорцима на миру и позивају се на уговор из јуна 1808. године. Тако Тахир-паша у писму владици од 17/29. јуна 1809. године помиње покрет Васојевића који помаже Карађорђе“.¹³²

Владимир Стојанчевић (1966) истиче да су се у вези са овом Карађорђевом акцијом одметнула и херцеговачка и брђанска племена, која су затражила Карађорђеве официре (команданте) и заставе ослобођене Србије. Према њему, после Суводола, Карађорђу су се придружили Морачани, Бихорци, Васојевићи и остала брдска племена према Црној Гори. Карађорђе је тада примио у своју војску и многе пребегле Бокелје које је предводио Тома Милиновић Морињанин“.¹³³

Ђоко Д. Пејовић (1981) истиче заједничке планове Срба и Црногораца против Турака. О томе, по њему, сведочи преписка Петра I и Карађорђа, вођена од марта до августа 1809. Понављајући познате податке о сусретима Црногораца, Васојевића и Брђана са устаницима из Србије, Пејовић закључује да су „подршку надирања устаника са севера пружили Црногорци... у борбама против Турака у којима су Црногорци имали за циљ да опсједну Никшић“.¹³⁴

Све у свему, ако ове податке о краткотрајним покушајима сарадње Срба и Црногораца у 1809. години упоредимо са постављеним циљевима и жељама са обе стране, онда се може извести закључак да у „деликатној ситуацији Петра I према Турцима“ због раније закљученог мира 21. јуна 1808. са скадарским везиром, Црногорци

нису могли да „ударе одозгор“, како је Карађорђе тражио у своме писму од 30. маја (11. јуна) 1809. Сви планови о заједничком надирању преко Лима ка Језерима и Колашину, па и о личном сусрету Петра I и Карађорђа на Тари, свели су се само на спорадичну акцију Црногораца око Никшића и мање окршаје Срба с Турцима на Пријеполу и Бијелом Пољу. За све то несумњиво није било могућности, ни времена, с обзиром на нагло погоршање ситуације на фронту према Нишу.

Најзад, кад је реч о срско-црногорским односима у то време, треба рећи и то да су на остварењу „соједињења“ и сарадње у време првог српског устанка, па и 1809. године, веома важну улогу имале западноморавске војводе и старешине Милан Обреновић, Рака Левајац, Лазар Мутап, Танаско Рајић, Илија Прељинац и други. Милан се вратио са Васојевићима, Левајац је ишао чак на Цетиње, а Лазар Мутап до под сами Никшић.

ОПСАДА НОВОГ ПАЗАРА

Битка на Суводолу одиграла се 26. или 27. маја, тј. 7. или 8. јуна по данашњем календару. Разбијене снаге Нуман-паше побегле су према Пећи, а мањи део дошао је у ближи Нови Пазар, где је постојао јак турски гарнизон са тврђавом на брду. Сам Карађорђе се вратио у главни стан у ослобођеној Сјеници. Ту су се скупили Шумадинци из смедеревске, крагујевачке и вероватно грочанске нахије, али и нешто Рудничана. Други део рудничке војске, затим Ужичани, Драгачевци и Старовлашани остали су на подручју Нове Вароши да одржавају ред и чувају опсадној војсци на Пазару залеђе према босанско-херцеговачким Турцима.

У то време очекивало се да и Пљакићев одред, који је оперисао уз Ибар, приђе ближе Новом Пазару ради заједничког извођења планираног напада на овај град. Полазећи од Карановца, Пљакић је најпре ишао преко Рудна ка Бешину (Плешину) и Бекови (Буковцу). Плешин је на источним падинама планине Голије, у изворишту северне притоке Дежевске реке. Бекова (Буковац) је источно од Плешина, а југозападно од Рашке. Из Бекове се преко Дежаве иде на Пазар.

Пљакић је, 23. априла, односно 5. маја по новом календару логоровао у Бешину (Плешину). Ту је добио и Карађорђево писмо у коме му овај, између осталог, поручује:

„[Разумео сам] да си дошао ближе Пазару, а за Рогозну (планину) да су Турци богаз (друм) у[х]ватили; ако би се икако могло, друм опет како у[х]вати. Без шанца нимало не седи ни дању ни ноћу. Ти се ближе Пазару утицати немој но туна шанац на два места начините да вас Турци не преваре. Твој буљубаша је мени казао куда се може с војском и топовима прећи преко Голије к вама“.¹³⁵

Пљакић је 27. априла, тј. 9. маја, у логору на Буковцу примио ново Карађорђево писмо: „Разумели смо да сте се са Турцима били и два Турчина убили; да Рогозну не можете сада затворити и да је дошло Турцима у индат (помоћ) 80 Турака у Пазар. Послаћу човека где ћеш предаме изићи“. На крају напомиње „да се уређују (договарају) како знају“, јер су са Пљакићем били брат му Павле Гистић, господар Аврам Лукић и Димитрије Кујунџић, војвода пазарски.¹³⁶

Уочи самог поласка на Пазар, 30. маја, тј. 11. јуна, Карађорђе обавештава Пљакића:

„Сиремамо се тако к. Пазару. Истурити неколико момака вешти[х] пред нас да изиђу да нас проведу... Веште људе пошаљи и у „Арнаутлук“ ако шта буде, да нам могу казати на случај да нам не дођу с леђа.“¹³⁷

Из свих ових Карађорђевих упутстава могу се извести два важнија Пљакићева задатка: први, осим осматрања и обавештавања, у време борбе за Сјеницу Пљакић је имао да војнички држи новопазарски турски гарнизон — да се не упути у помоћ одбрани Сјенице, и друго, пре самог напада на Пазар његов одред требало је да пресече и поседне део важног друма (богаз) на планини Рогозни, којим је Пазарцима могла доћи помоћ из „Арнаутлука“. Тако су, по свему судећи, Пљакићеве снаге до 31. маја, односно 12. јуна, имале да буду у близини Новог Пазара са севера и истока.

О почетку и току битке за Пазар и његову тврђаву „на брду“ сведоче, у првом реду, преживели учесници ове битке и једно Карађорђево писмо из септембра 1809. О томе пишу и турски извори из тадашње Босне, као и неки страни путници по Турској почетком XIX века.

Пре свега, остала су сачувана извесна казивања неких учесника из тога похода, која су забележена 1841. године. У тим казивањима, поред сећања о току устанка у читавој Србији, постоје и лична виђења и описи опсаде Пазара у јуну 1809.

Тако Студеничани Милета Балтић, Лазар Дугалић, Јакџ Планаћ из Брезове и Симо Милосављевић из Милића причају:

„Позвавши војводу Антонија Пљакића [Карађорђе] удари обноћ на Пазар кој[и] и[х] је с трајућим бојем... до расвита зоре и Пазар покорио и

Турке преко реке Рашке у град сагнао, гди је бесчислена (безбројна) војска и од једне и од друге стране погинула...“¹³⁸

Западноморавца Јован Ристановић из Ракове код Чачка рекао је и ово:

„Пошто се Турци [у Сјеници] покоре и предаду, оде [Карађорђе] на Пазар и онде се с 20.000 турских војника почне борити од јутра до подне и око подне надбије турску војску и 15. Турака на месту уби[је], почем је и наши[х] седам погинуло“.¹³⁹

Подибарци Павле Ђуровић из Отрока и каснији кнез Радо-слав Јелечанин из Матаруга описују, такође, ове догађаје:

„Карађорђе на Пазар заједно с 12 војвода сво[ј]их удари... Сјеча Срба с Турцима трајала је пет дана; петог дана Карађорђе осво[ји] до Рашке и попали га [Пазар]. Срба је пало 200, а Турака је око 300 или и више. Србин не буде ниједан заробљен а Турака буде 17 њи[х] уфађено и после и[х] на Каони у срезу драгачевском изсеку...“¹⁴⁰

Моравичанин Видосав Перишић из Вионице додао је и детаљ о паљењу Новог Пазара: „Срби ноћом на Пазар ударе гди 200 Турака побију и остале све у град затворе и сву варош поплене и у леп[е]о преобрате.“¹⁴¹

Призренац, војвода Чолак Анта Симеуновић говори: „Вожд србски дође... у Нови Пазар, где се Турци затворе у град. Ту су до 100 Срба пали, Турака пак мање“.¹⁴²

Марко Великић из Смедерева такође је изнео своја сећања на те дане:

„Овде из Сјенице крену се сви скупно са Г. Ђорђем на Пазар, гди је већ војвода Антоније Пљакић... на њи[х] чекао; дођу у суботу пред саму ноћ, састану се с Пљакићем... а по томе, разделе се на четири стране. Овде четири шанца оградe и тако јуришом на Пазар с топовима и кумбарама ударе и варош од стране Рашке осво[је]...“¹⁴³

Један од учесника у овом окршају био је и Антоније Протић, који опширно описује шта се све збило код Пазара:

„На Нови Пазар кад смо дошли, нису смели Турци пред нас да изиђу; само су пуцали из шанчева што су били опшанчили око вароши. Карађорђе није одмах ударио на јуриш, но по истеченију неколико дана. Он је канио Турке да се предаду и да их часно испрати, но они нису хтели. Очекивали су да им дође помоћ. Једно вече, Карађорђе изда заповест да се спрема војска на јуриш, које се одмах и учини. Смедеревску и рудничку на Нови Пазар да ударе, но да чека док не удари Пљакић оздо уз Рашку а капетан Димитрије Парезан [из села Брзана, нахије крагујевачке] управ[о] од Карађорђевог шатора низ брдо. Но Пљакиће на опредељено време не удари, а сви смо на њега очекивали. Вујица [Вулићевић] видећи да ће да сване, примакне се ближе турској стражи где смо их узимали по пушки на око. Турци су метали на ватру коров, те су се гријали и викали „екдирала“... Вујица одвоји једно 200 момака а проче (остале) остави подаље да не би Турци осетили, и при-

ЗАПАДНОМОРАВЦИ, РУДНИЧАНИ И ДРАГАЧЕВЦИ У УСТАНИЧКИМ ДОГАЂАЈИМА
1809. ГОДИНЕ (ДРУГИ ДЕО)

макнувши се опале пушке. Од Турака један падну преко ватре а други стрче у мрак кућама својим. Наши нададу вику „јуриш“ и загрме од све војске, пуцњава. До подне варош сва [је] попаљена. Турци који су могли укануше у град а многи су се позатецали по кућама и подрумима, да су после наше страшно тукли. Овде је било много добитка али је и од људи било много губитака, које мртви[х] а које рањени[х] 70 душа. А од Турака побијено је до 300 душа окром заробљени[х].¹⁴⁴

По речима, казивача, у овом боју одликовао се особито војвода жупски Павле Цукић као командујући над 2.000 војника.¹⁴⁵ У самом јуришу на град рањени су капетан Димитрије Парезан и бимбаша Кара Павле Симоновић из крагујевачке нахије.¹⁴⁶ На Пазару се истакао и Западноморавац Јован Курсула, познат са свога витештва. Курсула је и овде делио мегдан са Пазарцима Алијагом Билаловићем, Хаџи-Вранчићем и Хусејином Спичићем, али су му последња двојица утекла.¹⁴⁷

У писму од 16/28. септембра 1809, које је објавио Л. А. Баталака, Карађорђе јавља владици Петру и ово: „Пашу пећског јесмо разбили у месту Суводол. И после јесмо се на Пазар обратили и јесмо сву варош до града попалили. . .“¹⁴⁸

Слично тврде и турски извори из Босне, које је објавио С. Ш. Кемура:

„Српска ешкија (одметници) у свршетку џемалул евела (петог месеца исламског календара) навали на Нови Пазар, варош ватром попали а муслимане побију, те колико су наваљивали да униђу [уђу] у тврђаву буду одбијени.“⁴⁹

Неки путници по Турској, почетком XIX века, као Француз Анри, Пуквил, барон Гамеро и други, такође су чули и записали да је Нови Пазар страдао од Србијанаца 1806. и 1809. године. Посебно је, по извештају Р. Вучинића, у рату 1809. године, сав попаљен.“¹⁵⁰

Новопазарском битком бавили су се и многи писци и историчари. Тако Вук Караџић 1828. године пише:

„Карађорђе опколи Нови Пазар и варош узме на јуриш а Турци се затворе у град“. Касније, 1860, Вук додаје и то да „Карађорђе ударивши одмах на варош попали многе куће и Турке сатера у шанац, те их стане бити из топова и кумбара“.¹⁵¹

У свом делу „Воине Срба с Турцима“ (1862) Петар Радовановић наводи „да су бој на Новом Пазару почели Срби; најпре су варош попалили бијући се мет дана, ударе јуришом на град, освоје град и цео предео до Рашке.“¹⁵²

Борбу за Нови Пазар опширније је приказао и К. Н. Ненадовић износећи неке појединости које други извори не помињу:

„Карађорђе се сад од Сјенице обрне противу Новог Пазара, освоји варош и посаду турску стера у горњи град, па стане спрему чинити да и горњи град освоји. Турци кад виде своју опасност понуде да му град предаду под оружјем са женама и децом пропуштени буду. Карађорђе тај услов прими и Турци отпочну из града излазити. Но несрећан један случај томе стане на пут. Један од Пљакићских војника... маши се за сребрне пиштоље у једног Турчина. [Овај] скреше и убије Србина. Онда Срби припуцају на Турке и Турци мислећи да је превара, врате се и затворе у град. Но Карађорђе отпочне опет преговоре... а кад преговоре сврши, Турци му град предаду“.¹⁵³

Наведени извори се углавном слажу да је новопазарска битка била кратка; трајала је свега пет дана. У исто време, она је била и веома оштра, а губици на обе стране велики и приближно исти.

Постоје различита виђења и оцене у погледу коначног резултата битке за Пазар. Већина мемоариста и писаца прихвата да новопазарски град (утврђење) све до дизања српске опсаде није био освојен. Супротно томе, П. Радовановић мисли да су „Срби освојили град и предео до Рашке“, а К. Н. Ненадовић „да су Турци после преговора и сам град предали“, што, међутим, не потврђују остали познати докази.

У казивањима и делима о опсади Пазара, која су већ поменута, недостаје и прецизније датовање самог догађаја. Тај недостатак први је покушао да отклони Стојан Новаковић (1904), који закључује: „Пред Нови Пазар се стигло 3/15. јуна. Бојеви почну одмах и војска Карађорђева 6/18. заузме новопазарску варош“.¹⁵⁴ Новаковићево датовање прихватио је и др Мирослав Ђорђевић, према коме је „Карађорђе кренуо са Нови Пазар и опсадио га 3/15. јуна, док је сам напад извршен 6/18. јуна 1809. године“. Последњи датум који говори о ситуацији код Новог Пазара је 10/22. јуни. Тога дана је Карађорђе известио Родофиникина у Београду „да се спрема да нападне Нови Пазар са друге стране како би заузео тврђаву“.¹⁵⁵

У том тренутку, 10/22 јуна, стање на старовлашком фронту било је за Србе повољно:

„Готово читав предео између Београдског пашалука и границе Црне Горе био је ослобођен, поседнут од српске устаничке војске или се пак налазио у устанку против турских локалних тврђава. Тада је био пресечен и важан стратегиски друм Сарајево-Нови Пазар-Скопље-Солун, дакле веза Босне са централним провинцијама европске Турске. Осим тога, преко 10.000 ратника Срба из Турске са територије од Дрине до Ибра придружио се Карађорђевој војсци“.¹⁵⁶

Међутим, опште прилике устаничке Србије на осталим фронтовима у јуну 1809. године знатно су се погоршале. Посебно на јужном делу ратишта — према Нишу.

Наиме, Турци су добро проценили да руска војска у Влашкој оклева са преласком преко Дунава, па су прикупљену војску од

„Стамбола, Анадола и Уруменлије“, како Карађорђе пише Петру I, упутили према Нишу са циљем да продру у Србију и удари у бок руске војске у Малој Влашкој. Нишком војском од око 36.000 људи командовао је опрезни Хуршид-паша. Према њему су „стајале“ знатно мање устаничке снаге. У другој половини маја Хуршид је жестоко напао на истурени положај ресавског војводе Стевана Синђелића на Чегру код Каменице. Не добивши помоћ од несложних војвода на том делу фронта, Синђелић је претрпео пораз, у коме је изгинуло преко 3.000 Срба, заједно с њим.

Синђелићев пораз на Чегру догодио се 19/31. маја 1809. О овом поразу Срба у Београду се сазнало тек 23. маја (4. јуна). Карађорђе је о томе обавештен тек у времену између 6/18. и 10/22. јуна.

Вест о великој несрећи на Каменици деловала је на Вожда као гром из ведра неба, причао је касније Михаило Борисављевић из Нове Вароши, који је био уз Карађорђа као командир старовлашке коњице. Ову несрећу онда су звали „Мало Косово“.¹⁵⁷ Слично пише и Лазар Арсенијевић Баталака: „Несрећни глас о пропасти каменичкој стигао је Карађорђу у Новом Пазару баш у време када је са Турцима новопазарским капитулацију уговорао“.¹⁵⁸ Стојан Новаковић додаје и то да је најпре ухваћено турско писмо којим се Турцима у Пазару јавља да се држе, јер су Срби пред Нишом разбијени, а затим је Карађорђу стигао и српски извештај о несрећном боју на Каменици.¹⁵⁹

У тако озбиљној и критичној ситуацији Карађорђе је присиљен да предузима брзе и енергичне мере, што је и учинио. Прва мера, глобално гледајући, била је да из офанзиве пређе у дефанзиву и, друга, да Турцима препречи пут Јужном Моравом и одбаци их натраг.

О самом току догађаја после пораза на Чегру, као и о Карађорђевим одлукама у вези са тим, у литератури постоје различити подаци. Тако, по Вуку Караџићу и Ђури Милутиновићу Црногорцу, Карађорђе је „оставио Пазар“ и „потрчао“ Делиграду у помоћ. По изјавама учесника, које је прикупио П. Радовановић, Карађорђе је „поитао“ „Каменици према Нишу“. Петар Јокић, у својим сведочењима, говори да је Карађорђе из Карановца послао њега (Јокића) са 600 коњаника да „увати Делиград, да га Турци не би освојили“. Насупрот Јокићу, аустријски извори из Земуна, које је публиковао Танасије Илић (1961), тврде да је лично Карађорђе „са 2.000 коњаника пожурио према Делиграду“.¹⁶⁰ Др Драгослав Страњковић износи и податак Анте Протића да је „већина војника пуштена кућама

да се преобуку и очисте, с тим да трећи дан дођу са оружјем за — у Делиград, нашој браћи у помоћ“.¹⁶¹

Неки други мемоаристи и писци, међутим, не истичу као први Карађорђев циљ — Делиград. Наиме, Смедеревац Марко Великић каже „да су се повратили натраг кућама“. Антоније Протић тврди да је издата заповест да се војска крене „унутреност“ [унутрашњост]. По оцени Стојана Новаковића, Карађорђе је кренуо натраг „у старе границе“. Слично је мишљење и М. Р. Ђорђевића (1979), који пише да је „Карађорђе изненада кренуо натраг.“

По свему судећи, ако се сви ови извори оцене и повежу, произилази да је у другој половини јуна 1809. Карађорђе предузео следеће мере: Милану Обреновићу и Антонију Пљакићу наредио је да се, до даљег, ограниче на одбрану; Петра Јокића са коњицом послао је право на Делиград; осталу шумадијску војску, која је била на Пазару, пустио је кућама с тим да се трећи дан прикупе и крену ка Морави; Сими Марковићу и Миленку Стојковићу послао је наредбе да и они одмах крену према Делиграду.

Сам Карађорђе је преко „Голије и Тополе“, односно „низ Ибар“ и „преко Карановца“ (Краљева) пошао за Београд, у који је, прешавши око 300 км, стигао 25. јуна, тј. 7. јула.

У међувремену, Турци су, почев од 27. јуна/9. јула, са око 30.000 људи, „опсели Делиград и Љубеш са свих страна, бомбардујући их и јуришајући пуних седам недеља“. Под командом Миленка Стојковића на левој обали Мораве и Петра Добрњца на десној, Срби су издржали ово бомбардовање и одбили многобројне турске јурише.“¹⁶²

У таквој ситуацији, Карађорђе је 5/17. јула кренуо из Београда за Ћуприју, где је одредио да се прикупља војска за нови фронт на Морави. У Ћуприју је стигао 28. јула (9. августа), тј. истог дана када су Турци освојили и разорили Сталаћ. Стога је већ 31. јула (12 августа) кренуо ка Делиграду. Међутим, одбрана, изнурена даноноћним борбама, без хране и воде, оскудна у муницији, била је принуђена да 3/15. августа напусти Делиград и да се повлачи према Крушевцу и Јасици. Због тога и Карађорђе дође у Јасику, где је очекивао да му пристигне у помоћ и рудничка војска Милана Обреновића.

Турци су 5/17. августа код Расине напали на 3.000 Срба, међу којима су били Миленкови браниоци из Љубешког шанца, затим обор-кнез Ђука из лепеничке кнежине и Лазар Мутап са претходницом рудничке војске. Карађорђе одмах пошаље Хајдук Вељка и Та-

насија Чарацића са 2.000 коњаника, који разбију Турке на Расини и ослободе опкољене кнеза Ђуку и Лазара Мутапа, као и браниоце са Љубеша. У исто време, овом победом омогућено је главнини рудничке војске са Миланом Обреновићем да се 7/19. августа придружи Карађорђу на Јасици.

По паду Делиграда велика турска сила разлила се долином Мораве према Ђуприји и Пожаревцу. Појачан са Рудничанима, Карађорђе је дошао у близину Ђуприје са намером да пређе реку и заустави Турке. Међутим, браниоци, међу којима су били капетан Радич Петровић и Петар Јокић, напустили утврђени шанац и топове, тако да Турци са друге стране пре Карађорђа уђу у Ђуприју.

Недељу дана касније, тј. 13/25. августа, један снажан турски одред пребацио се из Ђуприје на леву обалу Мораве и заузео Јагодину. „Ова турска колона која је заузела Јагодину упутила се затим једним крилом ка Београду а другим ка Крагујевцу.“¹⁶³ Одступајући из Јагодине, пише капетан Љ. П. Љубишић, Срби се зауставе на Липару, северно од вароши, на друму за Београд. Надирућа колона од 6.000 Турака нападне одмах устаничке положаје на Липару, али их 3.000 устаника, под командом Младена Миловановића и Вујице Вулићевића, врати натраг. То је било 16/28. августа 1809.

Истог дана из Јагодине је кренуло ка Крагујевцу 12.000 крцалија Алије Гушанца. Међутим, на Црном Врху (707 м), на месту Табориште, где су се Срби укопали у шанац, 2.000 Рудничана разбије ове Турке и натера их у бекство према Морави.

Највише података о овој значајној победи Рудничана дао је Сима Милутиновић Сарајлија, у „Сербианки“, величајући храброст Танаска Рајића и Јована Курсуле. Према подацима П. Радовановића, у овом обрачуну са Гушанцем учествовали су и Арсеније Лома и Милић Дринчић. Борбу на Таборишту и њен значај за одбрану устанка, описали су и Антоније Протић, Милан Ђ. Милићевић и ђенерал Јован Мишковић, помињући посебно допринос Курсуле и Танаска Рајића.

Бојевима на Липару и Црном Врху (Таборишту), закључује Стојан Новаковић, „Карађорђе је сузбио обе турске колоне“ и тако је бојна линија између Срба и Турака „утврђена левом и десном обалом Мораве“.¹⁶⁴ Тиме је, крајем августа 1809, турска најезда долином Мораве ка Шумадији и Београду, коначно заустављена.

ПОВЛАЧЕЊЕ ИЗ СТАРОГ ВЛАХА

У исто време, док су у Поморављу трајали ови драматични догађаји, и на старовлашком фронту дошло је до устаничког враћања из освојених области на старе границе пожешке и ужичке нахије.

Видели смо да је Карађорђе још 23. јуна оставио места која су Срби држали (Нову Варош, Сјеницу и новопазарску варош) и одјурio у Србију. Карађорђе је „издао и наређење да се [Срби] на свим фронтовима ограниче на одбрану и вишак трупа упуте на Мораву“.¹⁶⁴ Осим Карађорђа и његове пратње, са Пазара су брзо отишли и коњаници Петра Јокића, а неколико дана касније, „око Петровог поста“,¹⁶⁵ и шумадијска војска из смедеревске и крагујевачке нахије. Истовремено, новопазарске положаје напустио је и одред Антолија Пљакића, који се поново утаборио на Рудном, недалеко од Студенице. У „старе позиције“ повукла се и војска пазарске нахије, Горњег Ибра и вучитрнске нахије.¹⁶⁶ „Оно пак одељење српско што је оперисало на југу према Новом Пазару и Сјеници — пише др Алекса Ивић — буде такође принуђено да се око 15. до 20. јула по новом календару повуче према Ужицу и Пожеги“.¹⁶⁷ У тој војсци било је нешто Рудничана са Милошем Обреновићем, Драгачевци проте Милутина Илића, Старовлашани Максима Рашковића, Ужичани и многи добровољци из области око Србије.

Према казивању Јока Гаврилова Суботића, добровољца из Рина, Крађорђе је тада „рањенике упутио у Чачак, а осталу војску која је учествовала у освајању Сјенице и осталих вароши у Старом Влаху распоредио је на две стране: три хиљаде војника упутио је према Јавору, а две хиљаде према Златибору.“¹⁶⁸

Насупрот тих 5.000 Срба, који су имали задатак да бране старе границе пожешке и ужичке нахије, налазиле су се турске снаге из Босне и Албаније, које су, са прикупљеним новопазарским и сјеничким Турцима, бројале „око 10.000 људи“.¹⁶⁹ Охрабрени Карађорђевим одласком са њиховог бојишта и напредовањем Хуршид-паше долином Велике Мораве, они су се припремали за противофанзиву према југозападној Србији.

За објашњење даљих догађаја на граници Старог Влаха у лето 1809. године, осим казивања Јока Гаврилова Суботића, значајни су и подаци и из „Жизниописанија“ (животописа) Нићифора Нинковића, који је у устаничку Србију дошао 1807. из Срема.

Почетком маја 1809. Нинковић се затекао у Старом Влаху као писар код кнеза Максима Рашковића. Описујући то време и људе

са којима се сусретао, он је оставио више података који се не могу одбацити.¹⁷⁰ Тако, по њему, после напуштања Пазара, „у Новој Вароши је остао прота из Гуче, војвода са његовом војском“. „На Косетници [Косатици] код Пријепоља био је Милош [Обреновић], војвода, Миланов брат, командант... Ту је био и кнез Максим [Рашковић] из Штиткова“. У Милошевој војсци, према другим изворима, налазио се и херцеговачки харамбаша Јован Шибалија.¹⁷¹

Нинковић, даље, пише: „Онда се војска подиже са Косетнице: Милош оде на Златибор, а ми, кнеза Максима војска, дођосмо у Нову Варош. Ту се чува као граница од Турака“. Нинковић прича да је Карађорђе пре њих туда прошао, па кад је видео тако лепе куће и „зданија“, казао проти Милутину: „Коекуде, ова варош да се од наше војске не попали и изгори, јер[бо] је штета.“ Очигледно, Карађорђе је то рекао у време кад су Срби напредовали на свим устаничким фронтovima, па и овде, у Старом Влаху. Сада се из офанзиве прелазило у дефанзиву. Срби су морали свим средствима да се бране. Отуда, по сећању Нинковића, чим стражари повикаше: „ето Турака“, и поред Карађорђевог дивљења лепоти Нове Вароши, прота нареди: „Пали, једна кућа да не остане“. И ту, по њему, „војска српска изгоре онаку лепу варош“. Затим, каже даље Нинковић, „започе сраженије [бој]. По реду военom, боримо се сила са силом. Трајало је то четири сата, докле Турци дадоше леђа и побегоше натраг у Пријепоље. Одатле, после неколико дана, дођемо на Јавор. Ту се за једну ноћ направише шанчеви“.

Описујући напуштање Нове Вароши и повлачење на Јавор, Нинковић не каже ништа о датуму кад је то било. По босанским изворима, које је објавио С. Ш. Кемуре, Сулејман-паша Скопљак је 29. „рецеп“, тј. јула, био „чувар Нове Вароши“. По оцени В. Стојанчевића, ослобођена територија у Старм Влаху евакуисана је од устаничке војске месец и по дана после пораза на Чегру, тј. до средине јула, што би се слагало са подацима Кемуре.

Даљи развој догађаја, по Нинковићу, текао је овако: „Са Јавора дођемо у Деретин“ (1152 м) у атару села Кушића и „ту се два шанца направише“.

„Стојећи тако у том стану [на Деретину] дуго времена није било сраженија (боја) са Турцима. Једног дана договоре се Прота из Гуче и кнез Максим и оду својим кућама. А мене, Старовлашане и Драгачевце [оставе у шанчевима] где нас је било до три хиљаде људи. Сутрадан ето ти Сулејман паше на нас. И ту смо се били од девет сати ујутру до самог акшама [вечери]; нити су Турци могли нас разбити нити ми њи[x]. Тај дан од наши[x] рањи се буљубаша Громо Милосављевић из Опаљеника... Пошто се турска ордија крену натраг, дигнемо се одатле, натоваримо на коње топове и џебану... те ајде са

војском пешке... Осванемо на [реци] Моравици. Кад пређосмо Моравицу, војска се раштрка куд који. Једно пет-шест друга осташе са мношвом на Радаљевском брду у шуми... Идући даље северу ка Овчару и Каблару, у селу Рогачи [у Драгачеву] нађем кнеза Максима код куће његовог дунца Грујице. У току нашег разговора чују се топови. Запитах Максима: где се то сад опет бију? Он ми вели: на Кукутници [Кукутници]; тамо је Милош Вишњићчић [Обреновић]; сад се он бије са Сулејман пашом".¹⁷²

Према даљем Нинковићем писању, Милош је са Косатице отишао на Златибор. Кукутница (1382 м) је на истоку од Златибора; раздвајају их Муртеница и Чигота. Цело ово подручје, па и Кукутница, било је у то време у саставу кнежине Рујно (Златибор), у ужичкој нахији. То што Нинковић, па и Јоко Гаврилов Суботић, помињу само Златибор, може се објаснити ширином тога простора и непрецизном познавању тадашњих географских граница.

Милош је, по свему судећи, са Косатице ишао преко Пресјеке на Мучњу до Кукутнице, где је утврдио заседе и бусије од камена. Ту је и дошло до битке на Кукутници. О овој бици говоре и казивачи Нићифор Нинковић и Јоко Гаврилов, с тим што је овај други и њен учесник.

Из Драгачева је Нинковић, по свом сведочењу, после неколико дана отишао на Катиће испод Мучња и ту шанац „начине“. Ту „разабере“, по казивању тамошњих војника, како је Милош разбио Сулејман-пашу на Кукутници:

„На том брду буде многи збег и силна стока са фамилијама. Турци се полакоме на стоку и чељад, те ударе испод брда на Милошеву војску и тако провале на једном крилу бусију и [х]оће да улегну. Онда жене, које су ту многе биле, видећи себе и децу у великој опасности предваре [притекну] у помоћ војсци и свака је тешко камење бацала низ брдо на Турке. И оне су више са камењем Турака побиле него л' војинство с прахом и оловом. И тако се Турци уплаше и натраг се врате у Сјеницу“.¹⁷³

По Јоку Гаврилову, он „оде под Милошеву заповед на Златибор (за њега је очигледно и Кукутница Златибор) и ту стигну на сами Петровдан“ (12. јула). „Турци ударе у зору, али ми разбијемо Турке и све им отмемо. У овој битки мој друг Јован Шибалија убије Заим-бега Љубовића, па и он исти погине.“ Јоко Гаврилов даље тврди да је „изнео мртвог Јована Шибалију с бојишта“.¹⁷⁴

И други извори потврђују да је Јован Шибалија погинуо на Кукутници. Иако Јоко Гаврилов не помиње Кукутницу, већ само Златибор, он је вероватно учествовао у овој бици под Милошевом командом, јер је ту, заиста, био и Шибалија. Петар Радовановић каже:

„Сулејман паша Скопљак с 15.000 Турака пусти се у сраженије с војводом рудничким Милошем Обреновићем који је 3.500 војника имао код Кукутнице. Србска мања војска турску већу надбије и до Пријепоља потера. Турака је овде околу 1.000 пало а Срба само 30 и на гласу буљукбаша Јован Шибалија“.¹⁷⁵

Вук Караџић, у коментару уз песму „Бој на Кукутници“, пише да је, по свој прилици, ово било кад је Карађорђе оставио Сјеницу па отишао Делиграду, а Сулеман-паша, потом, покоривши Дробњаче и осталу Херцеговину до Лима, „пошао је преко Старог Влаха на Србију и ту се с Милошем побио“.¹⁷⁶ Ову песму написао је и дао Вуку Марко, син попа Филипа из нахије пожешке, из села Трнавце код Чачка. У песми се пева како су се судариле „двје силне војске“, једна паше Скопљанина, а друга војводе Милоша из рудничке нахије. „Ту се рани паша Скопљанине“ у „десницу руку“, а изгибоше босанске спахије и мостарске делије, међу којима и Туранбеговић из Босне, кога је погубио млади Шибалија од Мораче.

Милан Ђ. Милићевић пише да се на Кукутници сусрео кнез Милош са Скопљак-пашом, победио га и потиснуо до Пријепоља.¹⁷⁷ О овом боју, каже Милићевић, ваља прочитати и песму „Спомен од боја на Кукутници“, коју је спевао Јанићије Нешковић, владика ужички. По владициној песми, ударише Скопљак-паша и Шеага из Нове Вароши на Стари Влах, „лохараше га и попалише“. „На кршном брду Кукутници“ дочекали су их Милош Обреновић с Дринчићем и Јованом Мићићем, затим „Старовлах Максим и Мутап са Новачићем“ и Драгачевцима.¹⁷⁸

Једну верзију песме о боју на Кукутници објавио је и Срета Ј. Стојковић у „Новој Србијанки“ 1927. године.¹⁷⁹ По њему овај бој се одиграо 24. маја 1809. године, вероватно по старом календару, што би, прерачунато на нови, било 5. јуна. Међутим, из казивања Јока Гаврилова види се да су на бојиште стигли „на сами Петровдан“, тј. 12. јула, а да је до боја дошло већ у зору 13. јула. Овај датум старца Јока потврђује се и казивањем Нићифора Нинковића, према коме су кнез Максим и прота Милутин били већ у Драгачеву кад су се зачули топови на Кукутници.

Осим нетачног датума, Стојковићев „Бој на Кукутници“ оставља и друге недоумице. Тако песма помиње у овом боју Максима Рашковића, за кога Нинковић изричито каже да је топове са Кукутнице слушао у драгачевском селу Рогачи. По овој песми, у боју су, поред Милоша Обреновића, Јована Мићића, Петронија Шиша и Шибалије, учествовали и Милић Дринчић и Лазар Мутап, као и Драгачевац Новачић. Међутим, тешко је прихватити тврђење да

су Мутап и Дринчић могли бити у овој бици, јер је познато да су са главнином рудничке војске и Миланом Обреновићем, по наређењу Карађорђевог, отишли на Велику Мораву и учествовали у тамошњим биткама. Није сигурно ни за Новачића да је био у кукутничкој бици с обзиром на чињеницу коју износи Нинковић — да се прота Милутин са Драгачевцима повукао најпре на Јавор, а одатле преко Радаљева у Драгачево.

Бој на Кукутници, по свему судећи, био је први јачи покушај Сулејман-паше Скопљака да се пробије преко старе границе у Београдски пашалук.

Пошто је са Кукутнице враћен у Сјеницу, борбени Сулејман-паша је, нешто касније, поново кренуо на устаничку Србију, али овога пута преко Златибора. Тада је дошло до још једне оштре битке Сулејман-паше са Милошем, познате као бој на Расници. Расница је заселак села Драглице, на путу од Нове Вароши ка Златибору и Ужицу. За Расницу М. Ђ. Милићевић каже да је на врху Златибора, пошто се прође између Таламбаса и Доброселице идући ка реци Увцу и граници.¹⁸⁰ Према процени Рада В. Познановића, од Кукутнице до Раснице у правој линији нема више од 12 км.¹⁸¹ Милисав Р. Ђенић пише да је поприште ове битке било око шанчева на Таламбасу у селу Расници.¹⁸²

Међутим, највише података о овој бици даје већ поменути Нићифор Нинковић, који каже:

„Скопљак Сулиман паша, сакупивши до 3.000 Бошњака и Дробњака, удари на Златибор, на Милоша и брата му Милана. По наређењу Милановом, који је већи у власти од Милоша био... пође и мој кнез Максим на Златибор у помоћ... Кад се започе бој... Максим изађе са вранцем из шарамплова напоље, а Милан и Милош остану у котару. Пошто изиђе, залети се у ордију турску као кобац међу кокоши... Већ је пао мрак а он једнако бије. Најпосле посла господар Милан те га дозваше. Кад овај дође у шанац, Милан га загрли и пољуби“.¹⁸³

Неки други писци и извори, описујући овај догађај, не помињу Милана, већ само Милоша, посебно истичући учешће Петронија Шиша и Мијаила Радовића. Шишо је, колико се о њему зна, дошао однекуд у Србију пред устанак или у његовом почетку. Настанио се у ужичком крају. Најпре је водио чету добровољаца и голаћа, а затим је, због храбрости, постао и устанички старешина.

Пишући о њему Јован Поповић каже:

„Скопљак паша крене на Србију велику војску и сукоби се са српском војском на Расници, на Златибору. Ту је био и Петроније Шишо. Он је имао задатак да с бока јуриша на Турке, кад се затури бој. И тада су Срби с малом војском разбили и до ноге потукили много већу пашину војску“.¹⁸⁴

Слично пише и Милан Ђ. Милићевић „Ту је [на Расници, засеоку Драглице] кнез Милош дочекао и разбио Скопљака, биће 1809. кад је био наумио да продре к Чачку, те да покори Шумадију“.¹⁸⁵ Од јунака овде се особито хвали Петроније Шишо.

К. Н. Ненадовић је нешто детаљнији у опису ове битке:

„Кад Скопљак паша 1809. године са 30.000 Турака упадне у ужичку нахију, Шишо Петроније повише села Раснице... после жестоког боја где 200 мртвих Срба падне, тако Турке разбије да су у највећем нереду побегли у Босну...“¹⁸⁶

По угледу на Ненадовића, пише и Драгиша Лагчевић: „Кад је Скопљак паша 1809. хтео упасти у ужичку нахију, Петроније га са својом четом дочека и разби, тако да се турска војска разбегла“.¹⁸⁷ Стеван Игњић пише да су Турци, предвођени Скопљак-пашом, са 3.000 људи ударили на српске шанчеве код Водица (на Таламбасу). Србе су предводили Петроније Шишо, Максим Рашковић и Милош Обреновић.¹⁸⁸ Милисав Р. Ђенић наводи податке С. М. Сарајлије, по којима је Скопљак са 3.000 војника прешао Увац са намером да се спусти до Чачка и Шумадије. Да би осујетио турске намере, Милош Обреновић је с 5.000 устаника запосео шанчеве на Расници. Турци су поражени и пребачени преко Лима. Претрпели су велике губитке, али ни устанички нису били мали, пошто је сам Петроније Шишо, гонећи Турке, „изгубио више од 200 људи.“¹⁸⁹ Најзда, из једне молбе ариљског бимбаше Вучића Пиперина, упућене Совјету 1853. године, Новак Живковић наводи његове речи, према којима је Пиперин војевао и на Таламбасу против Скопљак-паше, а „под предводителством [војводе] Мијаила Радовића“ [из златиборског села Равни].¹⁹⁰

Цитирани извори, међутим, не помињу када је стварно дошло до ове битке. Ако је бој на Кукутници био 12. или 13. јула, онда датум битке на Расници (Таламбасу) треба тражити у другој половини или крајем јула 1809.

Победама на Кукутници и Расници, устаничка војска рудничке, пожешке и ужичке нахије, укључујући и Србе Старовлашане и друге добровољце, спречила је продор Сулејман-паше Скопљака према Чачку и Ужицу и даље према Шумадији. Тиме су и сви гранични прелази ових нахија на Јавору, Мучњи и Златибору били чврсто у рукама и под контролом Срба.

Ибарску долину и Карановац остао је да чува Антоније Пљакић, који је свој штаб померио са Рудног на Ђаково изнад Студенице. Одатле је Карађорђу слао извештаје да му „Новопазарски Турци

за сада не задају бриге“, да је начинио шанац на Јанковом камену (на Голији) и да „шаље чете свуда по друмовима.“¹⁹¹

У јулу су одбијени и покушаји босанског валије Ибрахим Хилми-паше да продре код Вишеграда и преко Дрине ка Ужицу и даље Ваљево и Шапцу. Српске страже, које су чувале Ужице од босанске стране, „седеле“ су на Пониквама.

Тако је већ крајем јула 1809. године општа ситуација на овом делу фронта била таква да турска војска није више представљала озбиљнију опасност за ослобођену територију југозападне Србије. Стога је стабилизација овог фронта омогућила војсци рудничке нахије да почетком августа хитно крене у Поморавље, Карађорђу у помоћ, где се још увек водила драматична борба са Турцима ради спречавања њиховог даљег продора у Шумадију и ка Београду.

Око 5/17. августа, како смо већ описали, Мутапова претходница затекла се у борби око реке Расине, а два дана касније, на Јасику је стигао и Милан Обреновић са главнином рудничке војске, где се одмах придружио Карађорђу.

Осим оштрих борби на левој и десној обали Велике Мораве, у другој половини августа 1809. одиграли су се и неки важни догађаји ван Србије, који су утицали да се Срби извуку из критичне ситуације, у којој су се налазили избијањем Турака на Дунав. Наиме, 9/21. августа умро је неодлучни командант руске војске на Дунаву Прозоровски, а на његово место дошао је енергичнији кнез Багратион. Овај је већ 15/27. августа „са свом војском преко Дунава у Бугарију прешао“. То је Карађорђу дало наду „да ће из овог краја Турци убрзо избећи натраг“, па је почетком септембра из пасивне одбране прешао у активну. Његов штаб био је на левој обали Мораве у Деви Багрдану. Осим снага из Шумадије и рудничке војске, њему је 18/30. августа стигао у помоћ и Симо Марковић са Посавцима. Почетком септембра на бојиште Поморавља пребачена је и главнина војске карановачког заповедника Антонија Пљакића.

Док су се Турци у освојеним нахијама бавили пљачком, Срби су дуж леве обале Мораве укопали многе пољске положаје, тзв. бусије и заседе. Из њих су све чешће прелазили Мораву и нападали позадину и комуникације турске војске у Ресави. При том је долазило и до озбиљних окршаја. Тако је 9/21. септембра сам Карађорђе са 2.000 коњаника потукао више хиљада турских војника код манастира Манасије у Ресави.

О том боју остали су подаци у једном Карађорђевој писму од 16. септембра 1809. године, упућеном владици Петру I, у коме се

каже „да су 200 глава [турских] осекли, 30 живих у[х]ватили и 40 кола са биволима отели“. У овом писму Карађорђе даје и оцену тренутне ситуације на границама устаничке Србије: „Од сви[х] страна други[х] од Крушевца планином Голијом, пак испод Јавора и Поникве до Вишеграда и Дрине; низ Дрину до Саве воде, туда су наше војске на граници и све крепко стоје. . .“¹⁹²

Успеси руске војске код Силистрије на Дунаву 4/16. и Исмаила 14/26. септембра почели су утицати и на турске операције у долини Велике Мораве. Да би спречио руско надирање у Бугарску, а и да би избегао да буде опкољен и потучен на Морави, Хуршид-паша је започео повлачење главнине своје војске из пожаревачке и Ћупријске нахије. Тако су већ 28. септембра, односно 10. октобра, Турци напустили Ћуприју, а 6/18. и 7/19. октобра оставили су и Делиград и Пожаревац.

Ово потврђују и турски извори из Босне С. Ф. Кемуре, који наводи: „Дође вијест да је Русија прешла у Уруменлију (Бугарску). У то се време показа потреба борити се с Русијом, те се напусти оштра навала на Србе.“¹⁹³

Крајем октобра 1809. моравска Србија у оквиру старих граница Београдског пашалука била је углавном чиста од Турака, осим Брзе Паланке и Кладова. Међутим, Турци су задржали већи део дотадашњих српских крајева — видинског (бањску и црноречку), нишког (параћинску и алексиначку) и лесковачког пашалука (крушевачку нахију). И освојене области у Старом Влаху „на десној обали Лима, од Вишеграда до више Бијелог Поља и испод Новог Пазара“, дошле су поново под власт босанског везира.¹⁹⁴

Несрећно ратовање 1809. године, осим губитка ослобођених предела ван граница Београдског пашалука, оставило је и многе друге тешке последице по устанак у Србији. Долазећи у Србију и одлазећи из ње Турци су пламену предавали „куће, вајате, млекаре, кошеве, амбаре, подруме и појате“. . . „Кад се народ између Дунава и Велике Мораве, из збегова повраћати почео, ништа друго није затекао осим [голе] земље“.¹⁹⁵

Сличне мере одмазде и освете Турци су предузимали и у Старом Влаху према оним Србима који су уз Карађорђеву „војску против Турака устали били“.¹⁹⁶ О томе сликовито сведоче два учесника у тим догађајима 1809. године. „Ту [са Радаљевског брда на старој граници изнад реке Моравице] — пише Нићифор Нинковић — „виђесмо како Турци пале села старовлашка и куће: овде дим, онде дим

диже се у небо и пушке пуцају“.¹⁹⁷ „Због нашег србовања — причао је Тимотије Борисављевић — пре и за време Карађорђевог доласка у наш конак [у Новој Вароши], Турци нам нису могли опростити. Мога брата Михаила [био је командир старовлашке коњице код Карађорђа] отроваше у ућумату [зграда власти, суднице], а мени отеше сва наша добра с ове [старовлашке] стране границе.“¹⁹⁸

Да се не би изложили турској освети, многи Старовлашани оставили су своје куће и огњишта и „заједно с војском, кренули у ослобођене делове Србије унутар Београдског пашалука“. Још је на Суводолу Карађорђе узео обор-кнеза Јована Саву и народ који је са њим био и послао у Србију. „Овце многе и говеда, све су потерали собом“, писао је о томе учесник Антоније Протић. „Већина народа пошла је ипак на брзину и без игде ичега“, пише и Л. А. Баталака. „Велика је жалост била видети ове фамилије које су без крова и покрова у Србију онда пребегле... и кад брат брату није био у стању ниучем у помоћ притећи“.¹⁹⁹

Овај народ од Сјенице, Нове Вароши, Новог Пазара и испод њега до Звечана, са Пештера и Бихора, са десне обале Лима од Вишеграда до Бијелог Поља, долазио је и насељавао се у тада ретко настањеним крајевима Србије, све до Тополе и Београда. Насељавали су се на сеоским земљиштима заосталим од погинулих и избеглих Турака, као и по варошима и паланкама у Београдском пашалуку. Многи од њих нису дошли одмах у ове области, већ су се прво задржавали по селима око Јавора и Моравице и по Златибору, па су тек одатле овамо долазили.

Знатан део ових досељеника заустављао се и на подручју пожешке и рудничке нахије, као и ужичке Црне Горе. Тако је Радомир Илић (1903) утврдио да је у селима око Чачка и Љубића, од 249 породица, 80 досељено уз устаничку војску кад се она враћала од Сјенице и Новог Пазара 1809. године.²⁰⁰ Према истраживању Јована Ердџановића (1898), у доба Карађорђевог похода у Стару Србију, у доње Драгачево дошло је 40 породица.²⁰¹ У горње Драгачево, у исто време, доселило се 38 породица. Већина је дошла са Карађорђем, кад се он враћао од Сјенице, а неки су пре или после тога побегли од турског насиља.²⁰² „Године 1809 — пише М. С. Филиповић — и таковски крај запљуснуо је већи талас досељеника од Сјенице.²⁰³ Док су миграције од Сјенице и Пазара ишле непосредно ка Западној Морави или низ Ибар, долазници из Нове Вароши и Прибоја и села око њих па и они 1809. године селили су се етапно ка ужичком крају, а затим даље у Србију“.²⁰⁴

Бурни догађаји 1809. године, осим војничког неуспеха и зарања, оставили су и „несрећан траг и у унутрашњој и у спољној политици“ устаничке Србије, писао је Стојан Новаковић.²⁰⁵ „Самопоуздање и полет којим се устанак одликовао од 1806—1809. године нестао је, а место тога јављају се сумње у коначан успех“, каже и др Васа Чубриловић.²⁰⁶ Зато ће се у спољној политици „више тражити ослонац на страни, али и заштити сукоби међу вођама устанка. Одсад па до 1813. године, Србија ће водити борбу не да ослободи остале српске земље, но да спасе саму себе“.²⁰⁷

НАПОМЕНЕ

100. Божидар Ковачевић, „Први српски устанак према казивању савременика“, Београд, 1940.
101. „Казивања о српском устанку 1804“, Београд, 1980, 289, 290.
102. Као под 100.
103. „Казивања о српском устанку 1804“, 289, 290.
104. Милан Ђ. Милићевић, „Кнежевина Србија“, II, 797.
105. К. Н. Ненадовић, „Живот и дела Карађорђа“, I, 206, 207.
106. Лазар Арсенијевић Баталака, „Историја српског устанка“, II, 557.
107. Ејуп Мушовић, „Суводолска битка“, „Наша прошлост“, Краљево, I, 1964—108—109. Архив САНУ бр. 508 и бр. 509.
110. Стојан Новаковић, „Васкрс државе српске“, политичко-историјска студија о првом српском устанку 1804—1813, 1904, 114, 115.
111. Алекса Ивић, „Над Делиграда“, „Нови живот“, XV, 1923.
112. Др Гргур Јакшић, „Европа и васкрс Србије 1804—1834“, Београд, 1927.
113. Мирослав Р. Ђорђевић, „Србија у устанку 1804—1813“, 271.
114. „Наша прошлост“, IV—V, Краљево, 1971.
115. „Казивања о српском устанку 1804, 289, 290.
116. Као под 105, 206, 207.
- 117—118. „Казивања о српском устанку 1804“, 289, 290.
119. Као под 100.
120. Страхиња Циврић у хроници „Моравички крај“, 1965, 43 и др Степан Игњић у хроници „Ивањица“, 1972, 16.
121. Радоје Ускоковић, „Исељени Никшићани“, Београд, 1925.
122. Ејуп Мушовић, н. д, 107.
123. Др Владимир Ђоровић, „Историја Југославије“, Београд, 1933, 435.
124. Архив САНУ бр. 508.
- 125—126. Лазар Арсенијевић Баталака, н. д, 775, 776.
127. „Наша прошлост“, IV—V, Краљево, 1971.
128. Вук Караџић, „Правитељствујушчи совјет“, „Сабрана дела“, 1969, Историјски списи, II, 69, 70.
129. Милан Ђ. Милићевић, „Поменик“, 1888, 311.
130. К. Н. Ненадовић, н. д, 207.
131. Капетан Љ. П. Љубишић, „Шеста година српског устанка 1809“, Београд, 1910.
132. Петар И. Поповић, „Живот и рад Савс Пламенца“, ИЧ САН, књ. VI, 1956.
133. „Историја српског народа“, 1981, књ. V, том I, 49.
134. Ђоко Д. Пејовић, „Црна Гора у доба Петра I и Петра II“, 1981, 408.
- 135—137. Архив САНУ бр. 502, бр. 504 и бр. 508.

- 138—143. Поповић А. Љубодраг, „Прилози за историју устанка“, необјављена грађа, „Наша прошлост“, IV—V, Краљево, 1971.
144. „Казивања о српском устанку 1804“, 290, 291.
145. Казивање Чолак Анте Симеуновића у „Нашој прошлости“, IV—V, Краљево, 1971, 128.
146. „Казивања о српском устанку 1804“, 290, 291.
147. Аврам Н. Поповић, „Устанак у Горњем Ибру и по Копаонику“, Год. Н. Чулића, књ. 27, 1908.
148. Лазар Арсенијевић Баталака, „Историја српског устанка“, II, 775, 778.
149. „Први србски устанак под Карађорђем“, приопћио Кемура Шејх Сејфудин, Сарајево, 1914, 255.
150. Коста Костић, „Наши нови градови на југу“, Београд, 1922, 31.
151. Вук Караџић, „Милош Обреновић, кнез Србије или Грађа за историју нашег времена“, и Вук Караџић, „Правитељствујушчи совјет србски“, „Сабрана дела“, 1969, „Историјски списи“, II, 34, 71.
152. Петар Радовановић, „Воине Срба с Турцима“, 1852.
153. К. Н. Ненадовић, „Живот и дела Карађорђа“, I, 1883, 208.
154. Стојан Новаковић, „Васкрс државе српске“, 1904, 115.
155. Мирослав Р. Ђорђевић, „Србија у устанку 1804—1813“, 1979, 271.
156. Др Владимир Стојанчевић, „Србија у време првог српског устанка 1804—1813“, Лесковац, 1981, 174.
157. Жигије Тимотија Борисављевића, рукопис у ИА Титово Ужице.
158. Као под 148.
159. Као под 154, 115.
160. Танасије Илић, „Грађа из земуних архива“, II, 1809, ИА Београд, 1961.
161. Др Драгослав Страњковић: „Карађорђе“, Београд, 1938.
162. Бенерал Јован Мишковић, „Географско-историјске слике“, Год. Н. Чулића, књ. 21, 104, 134.
- 163—164. Као под 154, 115, 118.
164. Као под 160.
165. Марко Великић из Смедерева у „Нашој прошлости“, IV—V Краљево, 1971, 130.
166. Као под 147.
167. Алекса Ивић, „Пад Делиграда 23. августа 1809“, „Нови живот“, XV, Београд, 1923, 335, 373.
168. „Грађа за историју првог српског устанка“, у редакцији Радослава Перовића, Београд, 1954, 129, 130.
169. Као под 167.
170. Нићифор Нинковић, „Жизниописанија моја 1807—1842“, Нови Сад, 1972, 34, 35.
171. Др Владимир Стојанчевић, „Милош Обреновић и његово доба“, Београд, 1966, 30, 31.
- 172—173. Као под 170, 36, 39, 40.
174. „Грађа за историју првог српског устанка“, у редакцији Радослава Перовића, Београд, 1954, 131.
175. Петар Радовановић, „Воине Срба с Турцима“, 1852, 27.
176. Вук Караџић, „Српске народне пјесме“, IV, 1976, 206.
177. Милан Ђ. Милићевић, „Кнежевина Србија“, I, 609.
178. Вук Караџић, „Српске народне пјесме“, IV, 1976.
179. Срета Ј. Стојковић, „Нова Себианка“, Београд, 1927.
180. Милан Ђ. Милићевић, „Поменик“, 1888, 438.
181. Раде В. Познановић у „Ужичком зборнику“ бр. 3, 1974.
182. Милосав Р. Ђенић, „Златибор“, Титово Ужице, 1970, 42, 43.
183. Као под 170, 40, 41.
184. Јован Поповић, „Из српске прошлости“, Београд, Б. г. 84, 89.
185. Милан Ђ. Милићевић, „Кнежевина Србија“, I, 605, и „Поменик“, 435.
186. К. Н. Ненадовић, „Живот и дела Карађорђа“, II, 1884, 678.
187. Драгиша Лапчевић, „Петроније Шишо“, „Баче“, бр. 4, 62.

ЗАПАДНОМОРАВЦИ, РУДНИЧАНИ И ДРАГАЧЕВЦИ У УСТАНИЧКИМ ДОГАЂАЈИМА
1809. ГОДИНЕ (ДРУГИ ДЕО)

188. Стеван Игњић, „Ужичка нахија“, 1961, 60.
189. Милисав Р. Ђенић, н. д, 42, 43.
190. Новак Живковић у Зборнику радова Народног музеја, Чачак, 1978, 73.
191. Архив САНУ бр. 513.
192. Лазар Арсенијевић Баталака, „Историја српског устанка“, II, 775, 778.
193. „Први српски устанак под Карађорђем“, приопћио Кемура Шејх Сеј-
фудин, Сарајево, 1914.
194. Др Владимир Стојанчевић, „Становништво Србије за време првог
устанка“, ИГ, 3—4, Београд, 1955.
195—196. Као под 192.
197. Као под 170, 37.
198. Житије Тимотија Борисављевића, рукопис ИА Титово Ужице.
199. Према Жики Живуловићу, „Највеће битке првог српског устанка“
1981, 292.
200. Радомир Илић, „О љубићским селима“, 1903, 17.
201. Јован Ередељановић, „Доње Драгачево“, СЕЗ, 1902.
202. Коста Јовановић, „Горње Драгачево“, СЕЗ, 1908.
203. Миленко С. Филиповић, „Таково“, Београд 1960.
204. Љуба Павловић, „Ужичка Црна Гора“, СКА, 1925, 29.
205. Стојан Новаковић, „Васкрс државе српске“, Београд, 1908, 27.
206—207. Др Васа Чубриловић, „Први српски устанак и босански Срби“,
1938.

Литература:

98. Др Ејуб Мушовић, Суводолска битка. „Наша прошлост“ Краљево, бр.
1, 1964.
99. Казивања о српском устанку 1804. Приредила Драгана Самарџић, 1980,
289, 290.

LA POPULATION DES BORDS DE LA ZAPADNA MORAVA, DU RUDNIK ET DU DRAGAČEVO DANS LES ÉVÉNEMENTS INSURRECTIONNELS DE 1809

Au cours de l'offensive que Karageorges déclencha en 1809 contre les Turcs dans le Stari Vlah, en plus des luttes pour Sjenica et Nova Varoš, une bataille acharnée eut lieu à Suvodol, contre les forces turques de Numan-pacha. Au début du mois de juin Karageorges assiégea la ville de Novi Pazar et la prit à l'assaut, obligeant les Turcs à se retirer dans la forteresse.

Cependant, la situation générale de la Serbie insurrectionnelle, surtout sur le front méridional du côté de Niš, empira à la suite de la défaite de Sindelić sur les hauteurs du Čegar, qui avait eu lieu le 19 mai, mais dont Karageorges ne fut informé que vers mi-juin 1809. Dans cette situation, Karageorges abandonna Novi Pazar et, avec la cavalerie, se hâta vers Deligrad et la Južna Morava, après avoir donné l'ordre à Milan Obrenović et à Antonije Pljakić de se retirer graduellement du Stari Vlah et de se limiter à la défense de la partie libérée du Sud-Ouest de la Serbie.

Au cours de l'été 1809, après les batailles dramatiques contre les Turcs à Deligrad, Lipar, le Crni Vrh et ailleurs, l'invasion des Turcs contre la Šumadija et Belgrade fut stoppée. En même temps, les insurgés des nahies de Požega, Rudnik et Užice eurent plusieurs accrochages avec les envahisseurs turcs, surtout sur la Kukutnica, le Zlatibor et la Drina.

En octobre, les succès de l'armée russe obtenus dans les combats avec les Turcs sur le Danube et du côté de la Bulgarie contribuèrent à ce que la Serbie insurgée fut nettoyée de Turcs.